

NASTAVNA JEDINKA 8

Pravila i propisi

Kakva pravila društvu trebaju?

8.1 Dobar zakon – loš zakon

Šta jedan zakon čini dobrim?

8.2 U kojoj starosnoj dobi? Kako bi se zakon trebao primjenjivati na mlade?

8.3 Vi donosite zakon Kako se nositi s mladim prestupnicima?

8.4 Pravila predočavanja dokaza Koji bi se dokazi trebali uzimati u obzir na sudu?

NASTAVNA JEDINKA 8: Pravila i propisi

Kakva pravila društvu trebaju?

Zakoni određene vrste neophodni su za efikasno i pravedno upravljanje bilo kojim društvom. Zakon važi u svakoj situaciji, za sve članove jedne zajednice, odnosno zemlje, iako postoje određene grupacije, kao što su djeca, na koje se neki zakoni ne odnose sve dok ne dostignu određenu starosnu dob.

Jedna od mogućih podjela zakona, odnosno prava, jeste podjela na građansko i na krivično pravo. Građansko pravo predstavlja jedan od načina rješavanja sporova između pojedinaca i grupa ljudi. Krivično pravo reguliše onu vrstu ponašanja za koju vlasti smatraju da je treba suzbiti ili spriječiti.

Međutim, niti jedan zakon nije savršen. Zakone donose ljudi, te ih je ponekad potrebno izmijeniti. Zakon može biti zastario, nedjelotvoran ili jednostavno nepravedan prema određenim kategorijama stanovništva.

Zakon se ne može razdvojiti od politike. Na kraju krajeva, zakoni se i donose i mijenjaju u okviru jednog političkog sistema. Za demokratske političke sisteme važno je da svi građani imaju jednaku mogućnost odlučivanja kad su zakoni u pitanju. Također je veoma značajno da zakon važi jednako za sve građane i da niko nije iznad zakona. Taj koncept ponekad se naziva vladavina prava ili pravna država.

Konačno, zakoni bi trebali biti u skladu s ljudskim pravima. Ovo je izuzetno važno kako bi zakoni bili pravični i da se ne bi zloupotrebljavali kao sredstvo ugnjetavanja ili diktature. Većina demokratskih sistema se, stoga, oslanja na pisane ustave koji daju okvir ljudskih prava, a koji je iznad zakona neke države. Neke države također su osnovale ustavne sudove koji odlučuju jesu li zakoni u skladu s ustavom ili ne.

Učenje za obrazovanje o demokratiji i ljudskim pravima

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- steći nova znanja o konceptu zakona i njegovog značaja za demokratsko društvo;
- shvatiti da osnovna svrha zakona jeste da pomaže građanima i štiti društvo;
- steći veće poštovanje za ideju vladavine prava;
- saznati nešto više o pravnom sistemu svoje države.

NASTAVNA JEDINKA 8: Pravila i propisi

Kakva pravila društvu trebaju?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadaci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Dobar zakon – loš zakon	Steći nova znanja i shvatiti značaj faktora koji predstavljaju kriterije za određivanje valjanosti zakona.	Razgovarati o školskim propisima i utvrditi šta predstavlja dobar školski propis. Raspravljati o zakonima i odrediti šta čini dobar zakon. Kritički ispitati određenu pravnu oblast u zemlji, na primjer propise o konzumiranju alkohola. Predložiti i argumentirati neki novi školski propis ili novi zakon.	Po dvije kartice za svakog učenika – jedna sa oznakom „A“, a druga sa oznakom „B“. Materijal – Propisi o alkoholu u našoj zemlji. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika. Stalac s papirom ili veliki list papira za izložbu u razredu.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Druga lekcija: U kojoj starosnoj dobi?	Razmotriti kako se zakon primjenjuje na mlade ljude.	Ispitati koja je zakonom određena starosna dob od koje mladi mogu početi učestvovati u raznim aktivnostima odraslih. Razmotriti koliko su važeći zakoni adekvatni kada su u pitanju mladi.	Tri velika znaka s oznakom „A“, „B“ i „C“ postavljena na tri različita zida učionice. Kopije materijala za učenike 8.1 – jedan za svaka dva učenika. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika.	Rad u paru. Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Treća lekcija: Vi donosite zakon	Razmotriti pitanje bi li mladi ljudi koji su prekršili zakon trebali biti kažnjeni i, ako bi, kako.	Razmotriti različite faktore koji određuju šta predstavlja pravičnu kaznu za krivično djelo.	Kopija priče i dodatne informacije za nastavnika.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.
Četvrta lekcija: Pravila predočavanja dokaza	Shvatiti princip predočavanja dokaza na sudu.	Razmotriti koja bi se vrsta dokaza trebala priznavati na sudu, te kakve dokaze ne bi trebalo koristiti.	Kartice za raspravu (materijal za učenike 8.2) za svaku grupu od 4 do 6 učenika.	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

Prva lekcija

Dobar zakon – loš zakon

Šta jedan zakon čini dobrim?

Obrazovni ciljevi	Steći nova znanja i shvatiti značaj faktora koji predstavljaju kriterije za određivanje valjanosti zakona.
Učenički zadaci	Razgovarati o školskim propisima i utvrditi šta predstavlja dobar školski propis. Raspravljati o zakonima i odrediti šta čini dobar zakon. Kritički ispitati određenu pravnu oblast u zemlji, na primjer propise o konzumiranju alkohola. Predložiti i argumentirati neki novi školski propis ili novi zakon.
Sredstva	Po dvije kartice za svakog učenika – jedna sa oznakom „A“, a druga sa oznakom „B“. Materijal – Propisi o alkoholu u našoj zemlji. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika. Stalak s papirom ili veliki list papira za izložbu u razredu.
Metode	Rad u manjim grupama i diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

Osnovne informacije

Metod koji se koristi u ovoj lekciji poznat je pod nazivom «induktivna metoda učenja». Prema ovoj metodi, nastavnik pomaže učenicima da shvate apstraktne principe tako što im navodi konkretne primjere. Lekcija počinje konkretnim primjerima – na primjer, zakona ili propisa, a učenici iz njih treba da izvuku opće principe. U ovom slučaju principi su kriteriji prema kojima se određuje je li jedan zakon ili propis dobar ili nije. Na primjer: Je li zakon pravičan? Je li zakon koristan? Je li zakon dobar za sve građane? Može li ga policija provesti zakon? Je li zakon jednostavno razumjeti i poštivati?

Tamo gdje je potreban određeni materijal, na primjer, propisi o alkoholu koji se primjenjuju u državi, nastavnik ili učenici imaju zadatak donijeti taj materijal na čas.

Lekcija

Nastavnik počinje čas dajući svakom učeniku po dvije kartice – jednu označenu velikim slovom „A“ (u zelenoj boji) i drugo s velikim slovom „B“ (u crvenoj boji).

Nastavnik objašnjava učenicima da će im pročitati neka izmišljena školska pravila, a da oni treba da kažu da li bi to, po njihovom mišljenju, bila dobra ili loša pravila. Za dobra pravila trebaju podignuti karticu „A“, a za loša pravila karticu „B“.

Nastavnik čita izmišljena školska pravila jedno po jedno. Iza svakog pravila učenici treba da podignu jednu od kartica – zavisno od toga šta misle o datom pravilu. Neka od tih pravila mogla bi biti sljedeća:

- Domaća zadaća je zabranjena;
- Nema maltretiranja;
- Učenici moraju plaćati da bi išli u školu;
- U školu se ne smiju unositi žvakaće gume;
- Učenici moraju voljeti sve nastavnike;
- Učenicima bi trebalo biti omogućeno da biraju koje će časove pohađati;
- Stariji nastavnici bi trebali da imaju manje časova;
- Mobilni telefoni su zabranjeni u školi.

Za svako pitanje nastavnik bi trebao prozvati dva ili tri učenika da objasne svoj stav:

- Zašto misliš da je to pravilo dobro/loše?

Učeničke ideje se u ovoj fazi ne bi trebale dalje komentirati ili raspravljati o njima.

Potom bi nastavnik trebao podijeliti razred na grupe od po 4 do 6 učenika, čiji bi zadatak bio da odrede faktore na osnovu kojih je jedno školsko pravilo dobro:

- Šta jedno školsko pravilo čini dobrim?

Grupe izlažu svoje ideje ostatku razreda.

Nastavnik potom ponavlja kompletnu vježbu – čita pravila razredu, učenici dižu kartice kao odgovor, obrazlažu svoje stavove, itd. – ali se vježba ovoga puta fokusira na imaginarne zakone, umjesto na školska pravila. Neki od tih zakona mogli bi biti sljedeći:

- Svi građani bi trebali biti pripadnici iste religije;
- Ubistvo je pogrešno;
- Zabranjeno je govoriti laži;
- Brza hrana bi trebala biti zabranjena;
- Građani mogu sami odlučiti kojom stranom ceste žele voziti;
- Žene bi trebale biti plaćene jednako kao i muškarci.

Nastavnik potom upućuje učenike da se ponovo vrate u grupe i odrede faktore na osnovu kojih je jedan zakon dobar?

- Šta jedan zakon čini dobrim?

Grupe bi svoje ideje trebale izložiti ostatku razreda, a zadatak nastavnika je da ih, pri tome, nastoji usmjeriti ka izvjesnim ključnim kriterijima koji se odnose na zakone i čine komponentu dobrih zakona. Pomenuti kriteriji uključuju i sljedeće:

- Pravičnost – pravda i jednakost, kao što su jednake plaće za muškarce i žene;
- Korisnost – čine društvo organiziranijim, na primjer, zakoni o saobraćaju čine vožnju sigurnijom;

- Opće dobro – ne podržavanje interesa samo nekih grupa, na primjer, bogatih;
- Provedivost – većina je voljna da ih poštuje, a policija je u mogućnosti privesti one koji ih krše;
- Jednostavnost – lako ih je razumjeti i poštivati, nisu previše komplikovani.

Nakon što se razred složi s njima, navedene stavove trebalo bi okačiti na vidno mjesto u učionici. Naslov postera mogao bi glasiti „Šta jedan zakon čini dobrim?“

Nastavnik potom upućuje učenike da odaberu jedan zakon svoje zemlje ili cijelu oblast na kojoj bi željeli raditi unutar svoje grupe, na primjer zakonska regulativa o konzumiranju alkohola. Taj materijal trebao bi biti pripremljen i podijeljen. Ako ima više raspoloživog vremena, učenici mogu dobiti druge materijale koji ih zanimaju, na primjer, prava i obveze djece i tinejdžera. Grupama se dijele markeri i veliki listovi papira u cilju pripreme prezentacije o tome jesu li zakoni koje su odabrali dobri ili nisu – koristeći se kriterijima koje su ranije utvrdili, a koji su izloženi na vidnom mjestu u učionici.

Grupe svoje stavove prezentiraju ostatku razreda.

Kao posljednji zadatak ili za domaću zadaću učenici bi mogli dati prijedlog novog zakona ili novog školskog propisa na temu koju sami odaberu – na primjer, zaštita okoline – i dati argumente u prilog uvođenja tih zakona, odnosno propisa u smislu ključnih kriterija koje su ranije utvrdili.

Druga lekcija

U kojoj starosnoj dobi?

Kako bi se zakon trebao primjenjivati na mlade ljude?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti kako se zakon primjenjuje na mlade ljude.
Učenički zadaci	Ispitati koja je zakonom određena starosna dob od koje mladi mogu početi učestvovati u raznim aktivnostima odraslih. Razmotriti koliko su važeći zakoni adekvatni kada su u pitanju mladi.
Sredstva	Tri velika znaka s oznakom „A”, “B” i “C” postavljena na tri različita zida učionice. Kopije materijala za učenike 8.1 – jedan za svaka dva učenika. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4 do 6 učenika.
Metode	Rad u paru i manjim grupama; diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

Osnovne informacije

Ova lekcija uključuje dosta fizičke aktivnosti. Ukoliko smatrate da to nije pogodno za vaše učenike, glavna vježba može se izmijeniti i prilagoditi tako da učenici ostanu sjediti u klupama – kod glasanja mogu, recimo, dići ruku ili karticu sa oznakom „A”, “B” ili “C” umjesto da mijenjaju mjesto.

Lekcija

Na početku lekcije nastavnik pita učenike da li misle da je pošteno da postoji zakon po kojem su mladi obavezni ići u školu – s obzirom na to da ne postoji sličan zakon za odrasle:

– Mislite li da je pravedno da postoji zakon koji prisiljava mlade da idu u školu?

Zašto, odnosno zašto ne?

Nastavnik zatim dijeli učenike na parove i daje im upitnik koji trebaju popuniti (materijal za učenike 8.1). Upitnik se odnosi na zakonski određenu starosnu dob od koje mladi u svojoj zemlji imaju pravo učestvovati u raznim aktivnostima odraslih.

Nastavnik poziva nekoliko parova da se dobrovoljno jave i pročitaju po jedan odgovor. Nakon svakog odgovora, nastavnik se zaustavlja i, ukoliko je potrebno, koriguje odgovor koju su dali učenici. Učenici potom zapisuju tačan odgovor na upitnik.

Kod svakog odgovora nastavnik bi parovima trebao postaviti sljedeća pitanja:

– Šta mislite je li ta starosna dob:

a) preniska?

b) previsoka?

c) odgovarajuća?

Nastavnik parovima ostavlja nekoliko trenutaka da razmisle i odluče, a potom ih upućuje da pređu u odgovarajući kraj učionice, zavisno od njihovog odgovora. (Nastavnik je prije toga postavio velike oznake „A“, „B“ i „C“ na odgovarajuća mjesta.)

Nastavnik nasumice proziva neke parove da ostatku razreda iznesu svoj stav i argumente kojim ga podupiru. Ostalim učenicima nastavnik daje mogućnost da postavljaju pitanja datom paru u vezi sa njihovim stavom.

Na kraju ovog dijela lekcije nastavnik pita sljedeće:

– Mislite li da je pravedno to što zakon mlade tretira drugačije od odraslih?

Zašto, odnosno zašto ne?

Nakon toga nastavnik dijeli razred na grupe od po 4 do 6 učenika i svakoj grupi daje markere i veliki list papira. Nastavnik upućuje grupe da pokušaju navesti primjer promjene u zakonskoj regulativi svoje zemlje koja bi išla u prilog mladima. Učenici mogu predložiti potpuno nov zakon, na primjer, da bi svaka škola trebalo da ima učenički parlament ili da bi trebala postojati minimalna dnevnicica kod zapošljavanja mladih, ili mogu predložiti izmjene u postojećoj regulativi, na primjer, zakona o starosnoj dobi neophodnoj za glasanje ili posjedovanje vozačke dozvole. Svaka grupa bi trebala pripremiti prezentaciju o temi koju je izabrala i, pri tome, ukratko izložiti glavne argumente i konkretnu korist koju bi mladi imali od tog novog zakona. Nakon prezentacija razred može glasati o tome koja je grupa imala najbolji prijedlog.

Kao posljednji zadatak ili za domaću zadaću učenici bi trebali da razmisle o tome šta oni, kao mladi ljudi ili kao grupa učenika, mogu učiniti da uvjere vlasti da prihvate njihov(e) prijedlog(e) promjena u zakonskoj regulativi.

Treća lekcija

Vi donosite zakon

Kako se nositi s mladim prestupnicima?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti pitanje bi li mladi ljudi koji su prekršili zakon trebali biti kažnjeni i, ako bi, kako.
Učenički zadaci	Razmotriti različite principe – kazna, preventiva, rehabilitacija – koji igraju ulogu kada se odlučuje koja je poštena kazna za zločin koji je počinila mlada osoba.
Sredstva	Kopija priče i dodatne informacije za nastavnika.
Metode	Rad u manjim grupama; diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

Konceptualno učenje: tri osnovna načela o svrsi kažnjavanja

Dok se druga lekcija bavila građanskim pravom, ova lekcija će promatrati krivično pravo, stavljajući naglasak na pitanje treba li kažnjavati mlade prestupnike i ako da, kako ih kazniti. Osnovno pitanje u teoriji kažnjavanja jeste „zašto kazniti?“. Na to pitanje odgovaralo se na različite načine kroz cijelu historiju, te kroz promjene u naučnom i filozofskom razmišljanju. Pojavila su se tri principa povezana sa svrhom kažnjavanja.

1. **Kazna.** Kažnjavanje je povezano s krivnjom i odgovornošću. Zločinac zaslužuje biti kažnjen, a društvo izražava svoje neodobravanje zločina. Ovo princip također osigurava standard proporcionalnosti, štiteći zločinca od prestroge kazne. Cilj je uspostaviti pravdu.
2. **Preventiva.** Kažnjavanje šalje poruku potencijalnim zločincima u društvu, odvrćajući ih od okretanja zločinu, jer „bol“ kazne nadmašuje dobit. Cilj je spriječiti zločine drugih.
3. **Rehabilitacija.** Zločin se posmatra kao poziv u pomoć. Zločinac je potrebiji odgovarajući tretman nego kazna i cilj je pomoći mu da više ne počini niti jedan zločin u budućnosti kroz njegovu integraciju u društvo.

Sistemi kažnjavanja uvelike se razlikuju diljem svijeta u načinu na koji se stvara ravnoteža između ova tri principa, kako za odrasle tako i za mlade prestupnike. Općenito govoreći, mnoge države rehabilitaciji su dale prednost nad principom kazne i preventive. Ali ne idu sve države u tom smjeru. Za pitanje rehabilitacije usko se veže i pitanje gdje povući crtu između mladih i odraslih prestupnika. Vijeće Evrope postavilo je starosnu granicu na 18 godina, a kako bi opravdalo tu odluku pozvalo se na Konvenciju o pravima djeteta iz 1989. (pogledaj dodatne informacije za nastavnike).

Ova lekcija nudi uvod u tri principa kažnjavanja koja su prikazana iznad. Još jednom se koristi induktivni pristup. Učenici se bave slučajem o mladom prestupniku i otkrivaju različite principe kažnjavanja, njihove implikacije i potrebu za ravnotežom. Nastavnik može naglasiti principe u kratkom predavanju tokom ili nakon rasprave u razredu.

Ova lekcija može otvoriti vrata naknadnom projektu koji će zahtijevati otprilike još dva časa. Učenici mogu upotrijebiti principe koje su naučili u ovoj lekciji kako bi opisali ravnotežu koju je postavio krivični zakon za mlade prestupnike u njihovoj državi.

Lekcija

Nastavnik na početku dijeli razred u grupe od po 4 do 6 učenika, a potom im objašnjava da vladavina prava uključuje princip da bi sudije trebale trebali biti obavezane zakonom kada izriču kaznu za zločinca ili prestupnika. U ovoj lekciji učenici će razmatrati kako bi se zakoni trebali osmisliti kada se radi o mladim prestupnicima. Čut će čuti priču o zločinu, a svaka grupa treba da igra ulogu sudija koji optuženom moraju odrediti odgovarajuću kaznu

Nastavnik ispriča učenicima osnovnu priču i daje im priliku da, kao grupa, odluče o tome koja bi bila pravična kazna za Toma. Grupe prezentiraju svoje ideje razredu.

Zatim nastavnik daje grupama dodatne informacije. Nakon svake nove informacije, grupe imaju priliku promijeniti svoje mišljenje o kazni koju su na početku planirali.

Na kraju aktivnosti, nastavnik traži od svake grupe da razredu predstavi svoje ideje:

- Što mislite koju kaznu bi Y trebao dobiti? Zašto?
- Jeste li zbog dodatnih informacija promijenili mišljenje o prvobitnoj odluci? Ako jeste, kako?

Nastavnik zatim okuplja sve učenike u plenarni dio i pita:

- Kakve bi sve faktore sudije trebale uzeti u obzir pri određivanju kazne nekome ko je osuđen za krivično djelo?
- Misлите li da bi sudije trebale mlade ljude tretirati drugačije nego odrasle? Zašto, odnosno zašto ne?

Kao posljednji zadatak ili za domaću zadaću učenici bi mogli navesti slučaj za koji su, recimo, čuli na televiziji ili saznali iz novina, ili koji se desio u njihovom okruženju, a u kojem je mladoj osobi koja je prekršila zakon određena kazna koja je, prema njihovom mišljenju:

- a) prestoga; ili
- b) preblaga.

Učenici bi trebali da napišu kraći sastav o primjeru koji su odabrali i da ga na sljedećem času prezentiraju ostatku razreda i, pri tome, ukratko obrazlože elemente slučaja koji su ih naveli na takav stav – na primjer, slučaj izazivanja saobraćajne nesreće pod dejstvom alkohola.

Vi donosite zakon

„Leonardu i Tomu bilo je po petnaest godina i išli su u istu školu. Znali su se niz godina, ali se nikada nisu baš najbolje slagali.

Jednog dana Tomov mobitel je nestao i on je optužio Leonarda da ga je ukrao. Leonard je rekao da on nije ukrao mobitel i dodao da je Tom ljubomoran na njega, jer on ima puno prijatelja, a Tom nema niti jednog.

Toga je dana nakon nastave izbila tuča. Tom je izvukao nož iako je Leonard bio nenaoružan. Tokom tuče Tom je toliko posjekao Leonarda po licu da će mu ostati ožiljak za cijeli život.“

Zadatak

Šta mislite koja bi bila pravična kazna za ono što je Tom učinio? Raspravite ovo pitanje u svojoj grupi i zapišite kaznu koju bi zakon trebao propisati za tu vrstu prekršaja.

Dodatne informacije

1. Tom je odgajan jako strogo, a otac ga je više puta premlatio.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

2. Tom je bio izolovan u razredu i nije imao nikoga ko bi saslušao njegove probleme.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

3. Leonard je zapravo ukrao Tomov mobitel i započeo tuču jer je Tom prijavio krađu mobitela policiji.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

4. Leonard je bio vođa bande koja je maltretirala Toma mjesecima. Banda je više puta pretukla Toma, udarajući ga štapovima, lancima i metalnim šipkama. Zbog toga je Tom imao noćne more i čak se bojao ići u školu.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

5. Tomov otac stalno je mučio Toma govoreći mu da je preslab i da bi se trebao suprostaviti nasilnicima poput Leonarda.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

6. Tom je izvadio nož samo kako bi zaplašio nasilnike. Nikad ga nije namjeravao upotrijebiti. Još dvadeset mladih ljudi je bilo tu, svi su ohrabivali dječake da se tuku.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

7. Nastavnik je dva dana prije tuče vidio da je Tom donio nož u školu, ali ga nije ništa pitao o njemu.

Utiče li to na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

Učenici određuju glasnogovornike svojih grupa koji onda razredu prezentiraju svoje nacrt zakona. Može se očekivati da će svi biti svjesni dilema koje su uključene u suprotstavljene ciljeve i principe pravde kao što su sljedeći.

- Kako pokazujemo da društvo ne odobrava takvo ponašanje?
- Kako možemo osigurati da škola bude mjesto gdje je nasilje zabranjeno?
- Koliko oštro moramo kazniti nekog poput Toma kako bismo obeshrabrili druge, kao što je Leonardova banda, da ne koriste noževe?
- Tomovo ponašanje je poziv u pomoć i on nije mogao izabrati porodicu u kojoj je odgojen. Kako možemo pomoći Tomu da bude sretniji i da ubuduće nema potrebu tući se noževima?

Nastavnik može sažeti raspravu povezujući navedena pitanja s tri principa kazne, preventive i rehabilitacije. Pozivajući se na Konvenciju o pravima djeteta, nastavnik može predložiti da prioritet bude rehabilitacija.

Ukoliko vrijeme dopusti i učenici budu zainteresirani, pomenuto pitanje može se i produbiti. Ako se ne slažu oko pitanja kako postići ravnotežu između tri principa kažnjavanja, ta debata bi se trebala nastaviti. Ako se slažu o principu rehabilitacije, mogu proučiti kako zakon u njihovoj zemlji uzima u obzir tri principa kazne, preventive i rehabilitacije.

Četvrta lekcija

Pravila predočavanja dokaza

Koji bi se dokazi trebali uzimati u obzir na sudu?

Obrazovni ciljevi	Shvatiti princip predočavanja dokaza na sudu.
Učenički zadaci	Razmotriti koja bi se vrsta dokaza trebala priznavati na sudu, te kakve dokaze ne bi trebalo koristiti.
Sredstva	Kartice za raspravu (materijal za učenike 8.2) za svaku grupu od 4 do 6 učenika.
Metode	Rad u manjim grupama; diskusija u kojoj učestvuje cijeli razred.

Osnovne informacije

Jedan od ključnih elemenata u svakom sistemu krivičnog pravosuđa jeste skup pravila kojima se određuje koje dokaze bi trebalo priznati na sudu, a koje ne bi, kako bi suđenje bilo pošteno. Na primjer, je li ispravno koristiti „glasine“ kao dokaze, tj. nešto čemu nije prisustvovao svjedok direktno, nego mu je to neko prepričao; nadalje, dokaze koji su iznuđeni mučenjem ili prijetnjama nasiljem; dokaze dobivene putem „sugestivnih pitanja“, tj. pitanja koja navode svjedoka na to šta da kaže?

Lekcija

Nastavnik započinje čas predstavljajući sljedeću odredbu iz Evropske konvencije o ljudskim pravima (1950.), usmeno i pismeno na tabli ili stalku s tablom:

„ Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže.“

Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950.), član 6. Stav 2.

Nastavnik potiče učenike da objasne ovu odredbu. Nastavnik može dodati kategoriju početne pretpostavke nevinosti. Učenici bi trebali razumjeti važnost ovog principa za pravično suđenje i morali bi naučiti da optužena osoba može biti osuđena samo ako je priloženo dovoljno dokaza koji dokazuju njenu krivnju. U ovoj lekciji učenici će promatrati pravila o izvođenju dokaza na sudu.

Učenici bi trebali formirati grupe od 4 do 6 članova.

Zatim nastavnik govori o kaznenom djelu koje se odvija. Tiče se mladića po imenu Manuel, koji je optužen da je ukrao automobil koji pripada g. Kay-u. Automobil je nestao ispred njegove kuće kasno navečer i pronađen je napušten izvan sela sljedećeg jutra. Poliven je benzinom i zapaljen. Manuela je uhvatila policija kasnije te sedmice i optužila ga za krađu i počinjenu štetu.

Nastavnik, potom, svakoj grupi daje set kartica za diskusiju. Na svakoj kartici nalazi se jedan od dokaza pomoću kojih tužilac na suđenju dokazuje Manuelovu krivicu.

Nastavnik traži od grupa da:

- 1. poredaju dokaze određenim redom – od najjačeg do najslabijeg;
- 2. odluče da li bi neke od dokaza trebalo isključiti na osnovu toga što nisu relevantni ili su nepošteni.

Grupe izlažu svoje ideje ostatku razreda i pokušavaju postići saglasnost o tome koje bi dokaze trebalo prihvatiti kao valjane, a koje ne.

Nastavnik upućuje učenike da se vrate u svoje grupe i razmisle o sljedećem:

- Koja biste pitanja sada željeli da sud postavi Manuelu ili tim svjedocima? Zašto?
- Ima li nekih pitanja za koja bi bilo nepošteno da ih sud postavi? Ukoliko ima, zašto?

Grupe izlažu svoje ideje, a razred zajednički nastoji sastaviti listu vrsta dokaza i tipova pitanja za koja smatraju da ih ne bi bilo ispravno koristiti, odnosno postavljati na sudu.

Ako vrijeme dopusti, ova lekcija može voditi do istraživačkog zadatka. Za domaću zadaću učenici treba da prouče pravila predočavanja dokaza koja važe za krivične procese u njihovoj zemlji, te da svoje rezultate prezentiraju ostatku razreda na sljedećem času.

Materijal za učenike 8.1

Upitnik: u kojoj starosnoj dobi?

U kojoj starosnoj dobi zakon u vašoj državi dopušta mladim ljudima da:

1. Imaju vozačku dozvolu?
2. Sklope brak?
3. Glasaju na izborima?
4. Služe vojsku?
5. Plaćaju porez?
6. Kandiduju se za političku funkciju?
7. Idu u zatvor?
8. Prekinu školovanje?
9. Usvoje dijete?

Materijal za učenike 8.2

Kartice za raspravu

Policajac kaže sudu da je Manuel priznao da je ukrao automobil dok je bio na ispitivanju u policijskoj stanici.

Mlada djevojka sudu kaže da je čula prijatelja koji je razgovarao na mobitel s Manuelom. Njen prijatelj razgovarao je s Manuelom o krađi automobila g. Kay-a.

Jedan on Manuelovih nastavnika sudu kaže da je uhvatio Stefana kako krade iz škole više puta dok je bio u školi.

Kada ga je tužilac upitao, „Jesi li vidio mladića koji izgleda kao Manuel kako vozi automobil te večeri?“, Kay-ev susjed je na sudu rekao, „Da, jesam.“

Mladi muškarac sudu kaže da se Manuel uvijek hvalio o krađi automobila.

G. Kay sudu kaže da misli da Manuel mora biti glavni osumnjičeni jer je zamjerao obitelji Kay još otkad je g. Kay zabranio Stefanu da viđa njegovu kćer.

Manuel nema nikog ko bi potvrdio njegov alibi da je bio sam kod kuće te večeri kad je automobil ukraden.

8.1 Dodatne informacije za nastavnike

Integracija, ne kriminalizacija

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Evrope

U većini evropskih država, tinejdžeri ne dominiraju u ukupnim statistikama o kriminalu. Također, razina maloljetničkog kriminala ostaje više ili manje stabilna iz godine u godinu na cijelom kontinentu.

To ne znači da je problem beznačajan. Zabrinjavajući trend o kojem su izvijestile neke države jeste da su neki zločini, koje su počinili mladi prestupnici, postali nasilniji ili općenito ozbiljniji. To je samo po sebi zabrinjavajući znak. (...).

U ovom trenutku u Evropi postoje dva različita trenda. Jedan je da se smanji starosna dob za krivičnu odgovornost i da se više mlađe djece zatvori. Drugi trend je – u duhu UN-ove Konvencije o pravima djeteta – da se izbjegne kriminalizacija i pronadu porodične ili druge društvene alternative za zatvor.

Ja ću govoriti u korist drugog pristupa. U njemu me podržava ne samo UN-ova Konvencija nego i Evropska mreža pravobranilaca za djecu. U izjavi iz 2003. najmanje 21 državni pravobranilac je istaknuo da su djeca koja su u sukobu sa zakonom prije svega djeca koja još uvijek imaju ljudska prava.

Predložili su da se starosna dob za krivičnu odgovornost ne bi trebala sniziti nego povećati - s ciljem da postepeno dođe do 18 – a sistemi koji se bave maloljetnim prestupnicima ispod te starosne dobi trebali bi im suditi s iskrenim naglaskom na obrazovanje, reintegraciju i rehabilitaciju.

Konvencija o pravima djeteta – koju su ratificirale sve evropske države – traži od vlasti da postave donju starosnu granicu ispod koje se treba smatrati da djeca nemaju sposobnost kršenja krivičnog prava. Ugovor ne navodi koja starosna dob se smatra crtom gdje treba povući granicu. Međutim, Odbor koji nadgleda primjenu Konvencije izrazio je zabrinutost zbog niske starosne granice u nekim državama. U većini evropskih država, djeca se smatraju krivično odgovorna u dobi između 12 i 15 ili 16, ali postoje i primjeri gdje je starosna granica sedam, osam i deset.

Iako je poruka Konvencije o pravima djeteta da bi se trebala izbjeći kriminalizacija djece, to ne znači da bi se prema mladim prestupnicima trebalo ponašati kao da nemaju nikakve odgovornosti. Naprotiv, važno je da se mlade prestupnike smatra odgovornima za njihova djela i, na primjer, da učestvuju u nadoknadi štete koju su uzrokovali.

Pitanje koje se postavlja jeste koja vrsta mehanizma bi trebala zamijeniti standardni sistem krivičnog prava u takvim slučajevima. Procedure bi trebale prepoznati štetu koju žrtve osjećaju te bi trebale natjerati mladog prestupnika da shvati da takvo ponašanje nije prihvatljivo. Takav odvojeni maloljetnički mehanizam bi za cilj trebao imati priznavanje krivice, te sankcije koje rehabilitiraju.

Proces kažnjavanja smatramo različitim od uobičajene kaznene procedure. U maloljetničkom pravu ne bi trebalo biti kažnjavanja. Namjera je uspostaviti odgovornost i, u isto vrijeme, promovirati reintegraciju. Mladi prestupnik trebao bi naučiti lekciju i nikada ne ponoviti loše djelo.

Ovo u stvarnosti nije tako jednostavno. To zahtijeva inovativne i korisne zajedničke sankcije. Načelno, trebali bi biti uključeni roditelji prestupnika ili drugi pravni staratelji, osim ako to nije kontraproduktivno za rehabilitaciju djeteta. Koji god proces da se izabere, morala bi postojati mogućnost da dijete ospori optužbe ili se čak žali.

Zanimljiva procedura za „smještaj“ uvedena je u Sloveniji. Tamo se slučaj optuženog maloljetnika može prebaciti na posrednika ako se s tim slože tužitelj, žrtva i optuženi.

Živjeti u demokratiji

Posrednik pokušava postići dogovor koji bi bio zadovoljavajući kako za žrtvu tako i za optuženog, te se na taj način izbjegava suđenje.

Jedan aspekt trebao bi biti dodatno naglašen: važnost brzog odgovora na prestup. Odgođene reakcije – što je problem u nekoliko evropskih zemalja danas – posebno su nepovoljne kada se radi o mladim prestupnicima čija bi se loša djela trebala gledati kao poziv u pomoć. (...)

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Evrope, isječak iz „Dimenzija ljudskih prava u maloljetničkom postupku“, prezentacija održana na Konferenciji za državne tužioce Evrope, Moskva, 5.-6. juli 2006. Izvor: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2 Dodatne informacije za nastavnike

Konvencija o pravima djeteta

Usvojena 20. novembra 1989. od strane Generalne skupštine UN-a.

Član 37.

Države potpisnice saglasne su da:

- (a) Niti jedno dijete ne smije biti podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kazni. Ni smrtna kazna ni doživotna robija bez mogućnosti oslobođanja ne mogu se nametnuti kod prijestupa koji su počinile osobe mlađe od osamnaest godina;
- (b) Niti jednom se djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda. Hapšenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme;
- (c) Sa svakim djetetom lišenim slobode postupat će se humano i s poštovanjem prema urođenom dostojanstvu ljudske osobe, i na način koji uzima u obzir potrebe osobe te starosti. Posebno će svako dijete lišeno slobode biti odvojeno od odraslih, osim ako to nije u najboljem interesu djeteta, a imat će pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem dopisivanja i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima;
- (d) Svako dijete lišeno slobode imat će pravo na brz pristup zakonskoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, pravo da ospori zakonitost svog lišavanja slobode pred sudom ili drugom nadležnom, neovisnom i nepristranom vlasti i na brzu odluku o bilo kakvoj takvoj akciji.”

Član 40.

- (...) 3. Države potpisnice će nastojati da pomognu uspostavi zakona, procedura, vlasti i institucija koje se posebno bave djecom za koju se navodi, koja su optužena ili za koju se smatra da su prekršila krivični zakon, i to naročito:
  - (a) Određivanje minimalne starosne dobi ispod koje se smatra da djeca nisu sposobna učiniti prekršaj prema krivičnom zakonu;
  - (b) Određivanje mjera postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz osiguranje punog poštivanja ljudskih prava i pravne zaštite kad god je to primjereno i poželjno.
4. Djeci moraju biti dostupne različite mogućnosti, kao što su naredbe o brizi, savjetovanju i nadzoru; savjetovanje; uslovna kazna; usvajanje; obrazovni i stručni programi i druge alternative zatvoru, da bi se obezbijedilo da se sa djecom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti, a proporcionalan je i okolnostima i prekršaja.”

Izvor: Rolf Gollob/Peter Krapf: *Istraživanje dječjih prava. Sekvence lekcija za osnovne škole*. EDC/HRE, 5. dio, Strasbourg 2007, str. 77ff.

Za daljne čitanje: Cyndi Banks, *Etika krivičnog prava*, Thousand Oaks, 2004. PDF verzija, poglavlje 5, Svrha krivične kazne, dostupna na <http://www.sagepub.com>.